

ישעיה טרונק

חומר בלתי-ידוע של 'משלחת אנ-סקי' בשנים 1912—1916

בארכיון של יווצ' בניו-יורק גשתמרו בתוך החומר הארכיוני של 'החברה ההיסטורית-אתנוגראפית' בוילנה גם תעודות שיש להן שייכות ל'משלחת אנ-סקי' (המשלחת הפולקלור-ריסטית-אתנוגראפית ע"ש הבארון הוראצי [נפתלי הרץ] גינצבורג), דהיינו: פרוטוקולים של ישיבות הוועדה לארגונה של המשלחת, תכנית עבודה, תכנית המסע, תקציבים וחשבונות, דו"חות על העבודה שבוצעה בשנים 1912—1916. לשון התעודות — רוסית. משלחת אנ-סקי היתה הגיסיון הידוע היחיד של יזמה מאורגנת קולקטיבית מצד העלית האינטלקטואלית ובעלי ההון ברוסיה הצארית למען איסוף ושימור של מצבות הזיכרון הפולקלוריסטיות והאתנוגראפיות של הציבור היהודי בן-המיליונים. למעשה קיבל העניין ערך הרבה יותר גדול מפעולת איסוף ומחקר בלבד. תוך כדי העבודה שבוצעה בשנתיים האחרונות (1915—1916), בתנאים של מלחמה רוסנית, הורחבה משימתה של המשלחת למבצע של הצלה פיסית ממש של אוצרות התרבות החומריים, שאש המלחמה איימה לבלעם. המלחמה שפרצה הפסיקה למעשה את עבודתה השיטתית של המשלחת ושינתה את יעדה העיקרי. במקום לכנס ולרשום, הועמד אנ-סקי בפני המשימה הדחופה להגיש עזרה לקרבנות המלחמה והפרעות מצד הקלגסים הרוסיים המשתוללים בערים ובעיירות היהודיות, הסמוכות לקווי החזית בוולין ובמזרח-גאליציה, שהרוסים פלשו אליהן בסתיו ובחורף של שנת 1914/5.

אנ-סקי, בהיותו מיופה-הכוח של 'איגוד הערים הרוסיות', נמצא בלבו של הגיהנום עצמו, שהתהווה ביחס לאוכלוסיה היהודית, והביא סעד מוסרי וחומרי לקהילות היהודיות האומללות.

המשלחת אמנם לא השלימה את עבודתה (היא הספיקה לבקר רק בשלושה פלכים — וולין, פודוליה ובחלק מפלך קייב), אבל הצליחה לכנס אוצר עצום של פולקלור יהודי, של אתנוגראפיה ושל מוצגים היסטוריים — מקוריים ומצולמים.

מה עלה בגורלו של החומר של משלחת אנ-סקי? עד היום, משמע אחרי למעלה משישים שנה, לא הובהר העניין.

הבה נלך לפי הסדר. הכתובת שאליה נשלח החומר, מכל מקום עד פרוץ המלחמה בשנת 1914, היתה 'החברה ההיסטורית-אתנוגראפית' בפטרבורג. במכתבו אל אחד ממשתתפי המשלחת, אברהם רכטמן, מתוארך באוטבוצק, ב-6 במאוס 1920, כותב אנ-סקי: 'בספטמבר 1918 ברחתי מרוסיה. את כל החומר האתנוגראפי ארוזתי והשארתי בקהילה של

only 3 gubernias covered

extends its debts into WW I

יואל רבא

dowskiego od siebie należącego, sumę złotych polskich 1000 a niewięcej, którą to taryfę dla większej wagi podpisałem.

Kaucja wszystkich Żydów województwa wołyńskiego

Przyrzekają też sobie i to wszystkie kahały i partykularne miasta i miasteczka Żydów województwa wołyńskiego obecnie na terażniejszej komisji podziału pogłównego żydowskiego w Horochowie stając, że inquantum czy który kahał lub partykularne miasto i miasteczko albo distincte Żydzi w którymkolwiek mieście mieszkający, w którymkolwiek powiecie województwa wołyńskiego nie z niedbalstwa żydowskiego, ale przez jaki znaczny przypadek podupadli, i przez ten upadek pogłównego żydowskiego do Skarbu Koronnego żadną miarą płacić by nie mogli, tedy za takie miasto i miasteczko podupadłe, albo distincte za Żydów lub za Żyda podupadłego, cały powiat ten, w którym to miasto albo miasteczko lub niektórzy Żydzi podupadli mieszkają, powinien pogłównie roczne do Skarbu Koronnego tak, jako na nich przed przypadkiem należało, zapłacić. Co i ja, niżej podpisany komisarz, widząc całego żydostwa województwa wołyńskiego w tym zgodę aprobuję i potwierdzam, powagą uniwersału j.w. imci pana podskarbiego wielkiego koronnego i dla większej wagi i td...

תמצית התעודה בעברית:

שליח של שר האוצר של 'פולין-הכתר' מודיע שעל סמך הוראות של השר כינס בהורחוב את ועד הגליל היהודי וולין בהשתתפות רבנים, ראשי קהילות ונציגי יישובים 'לא מחוזיים'. מטרת הכינוס היא קביעת שיעורי מס הגולגולת. רשימות המס מסודרות לפי המחוזות: לוצק, אוסטרא, לודמיר. בית המשפט של משרד האוצר של 'פולין-הכתר' יכריע בעניין תושבי מחוז אוסטרא, אשר נעדרו מן הכינוס. שם יוכרע גם גורל תלונתו של גובה המס בעיירה לודמיר-קטן. הנאמן של מחוז לודמיר יקבל מהתושבים את סכום המס בתוספת 5%, המיועדים לכיסוי הוצאות הכיבוד של שליחי הצבא. חלוקת המס במחוז קובל נמסרה להחלטתו של נאמן גליל וולין; נציג קהילת קרמניץ טוען כי הוסכם בין קהילת עיר המחוז ובין יהודי יישובי השדה במחוז על חלוקת המס; ואמנם נציגים של יהודים אלה לא הופיעו בכינוס, ובמסמך חסרים שיעורי המס למחוז הזה. בקביעה מסכמת מתחייבים משתתפי הכינוס שבמקרה שקהילה או יהודי מסוים לא יוכלו לשלם את המס, יצטרך לשלם זאת המחוז כולו.

מוסקבה. את המוזיאון האתנוגרפי השארתי הפקר. מי יודע אם נותר מזה שריד ופליט.1
 אנ־סקי השתקע ארעית בוויילנה ו'החברה ההיסטורית-אתנוגרפית' המקומית עשתה
 מאמצים לקבל את החומר של המשלחת. היא גם הצליחה בכך חלקית. בשרידי הארכיון
 שלה, הנמצאים כיום ביי"א, נשתמרה רשימה של 162 תצלומים ו-63 'טבלאות' מצולמות
 מתוך האוסף של ש' אנ־סקי, שנמסרו למוזיאון של החברה על־ידי הסופר א' קאציזנה
 והמהנדס ל' פנגקל. חומר זה מתואר כתצלומים של מצבות-זיכרון היסטוריות ושל
 מוצגים של פולחן והווי שצילמה המשלחת הפולקלוריסטית של אנ־סקי. הרשימה חתומה
 בידי משה שאליט, היו"ר של החברה, ותייקל לונסקי, ב-30 באוקטובר 1925. אישור על
 קבלת 63 'הטבלאות' נשלח לקאציזנה רק ב-3 בדצמבר 1930. לא ברור כיצד הצליח
 קאציזנה להשיג חומר של המשלחת של אנ־סקי. ייתכן שקאציזנה נסע לשם כך לברית-
 המועצות.

על העברתו של חלק מהחומר לקובנה אנו למדים מתוך תשובתו של 'איגוד הבאנקים
 העממיים היהודיים בליטא', המתוארכת בקובנה, ב-25 באוגוסט 1927, על שאלת 'החברה
 ההיסטורית-אתנוגרפית' בוויילנה, וכה דברה: 'הארכיון של ש' אנ־סקי אינו מתגולל
 באיזה מקום, אלא מונח בארגו פח מיוחד והוא נעול בקצה המחסן של הבאנק היהודי
 המרכזי בקובנה... הבאנק נכון למסור את הארכיון רק לאותם אישים שיוכחו שיש להם
 זכות לכך מטעם היררשים או על פי צוואה'. המכתב נשתמר בארכיון של ייו"א. ואמנם
 ציווה אנ־סקי לחברה ההיסטורית-אתנוגרפית' בוויילנה שלישי מ'חפצי, מספרי-הקודש
 והספרים האחרים שלי, שהם בעלי ערך אמנותי, בעלי ערך אתנוגרפי, בעלי משמעות
 של שרידים'.2

בשנת 1929 הגיע הארגו המחזיק את החומר של אנ־סקי מקובנה לוויילנה, דרך ריגה.3
 אגב, אנ־סקי מסר בצוואתו שיש לו אישורים על ארגונים ומוזדות עם מוצגים מוזיאליים,
 שמסר למשמרת למוזיאון על שם אלכסנדר השלישי. להיכן נתגלגלו חפצים אלו, אין
 היום אפשרות לקבוע.

ב-1929 חיסל השלטון הסובייטי את 'החברה ההיסטורית-אתנוגרפית' בלנינגראד. הארכיון
 שלה וספרייתה נמסרו ל'מכון לתרבות יהודית פרולטארית' שליד האקדמיה למדעים

1 אברהם רעכטמאן, יידישער פאלקלאר און עטנאגראפיע — זכרונות פון דער עטנאגראפישער
 עקספעדיציע אויסגעפירט פון ש' אנ־סקי, בענאס איירעס, 1958, עמ' 22. (אותו מחבר פרסם
 זכרונותיו בעברית בכרך ב של 'ידע-עם', ירושלים — המערכת.)

2 הצוואה הודפסה בספר, שיצא לאור בוויילנה אחרי מותו של אנ־סקי (אנ־סקי-ביכל, פארלאג
 'לעבן', 1920/1, עמ' 102-104).

3 משה שאליט, 'דער אנ־סקי ארכיוו, זיין אינהאלט און ווערט', ליטערארישע בלעטער, מס' 16,
 1929. שלט כותב שם: 'סוף-סוף, אחרי 10 שנות נדודים ברוסיה, קובנה וריגה, הגיע לוויילנה
 הארכיון של אנ־סקי... לא יותר מארגו אחד (ולא גדול ביותר) — ובכן, לא הארכיון כולו,
 אלא חלק ממנו'. על שני עמודי פטיט מונה שליט מה שמצאו בארגו, וכאשר משווים את
 התוכן עם מה שניצל בארכיון של ייו"א, נוכחים לדעת מה עצום היה היקף החומר שלא הוצא
 ונשאר אי-שם, או הושמד. וזה היה ארגו אחד בלבד. הארגו נשלח דרך ריגה מכיוון שבין פולין
 וליטא לא היה אז קשר של דואר בגלל ניתוק היחסים הדיפלומטיים.

האוקראינית בקייב, ואילו מוזיאון החברה הועבר ל'לשכה היהודית' שליד האקדמיה
 הפזילורוסית במינסק. עד לאותה שנה נמצאו חלקים רבים של החומר המוזיאלי בבניינה
 של 'החברה ההיסטורית-אתנוגרפית' בלנינגראד. מפרוטוקול של 'הוועדה המוזיאלית'
 של החברה מתאריך ה-29 במאי 1924 אנו למדים כי 'הארכיון של אנ־סקי נמסר עקב
 נסיעתה של הגברת פ' שארגורודסקאיה לידיו של יודובין להמשך הטיפול. החומר של
 החברה שהוחרם ואשר הועבר לקייב ולמינסק כלל, כמוכון, גם חומר משל משלחת אנ־סקי.
 מה עלה בגורלו של אותו חומר אחרי הפלישה הגרמנית לברית-המועצות ביוני 1941?
 דומני שהשלטון הסובייטי לא מסר עד כה שום ידיעות על כך. אם חומר זה לא הושמד,
 אלא הועבר לגרמניה, מסתבר שמצא את דרכו יחד עם יתר החומר הארכיוני של ייו"א
 מאופנבאך לגניו-יורק.

בשנת 1931 נערך הסכם בין 'החברה ההיסטורית-אתנוגרפית' לבין ייו"א, שתיהן
 בוויילנה, ולפיו מסרה החברה לייו"א בתורת פיקדון את 'אוספי הפולקלור של ש' אנ־סקי
 מרוסיה, שהגיעו בשנת 1929 לוויילנה מקובנה דרך ריגה. מכאן שיהא עם חלקים רבים של
 הארכיון הווילנאי של ייו"א הועבר אותו החומר של המשלחת לגרמניה בידי אנשיו של
 אלפרד רוזנברג בעת הכיבוש הנאצי בוויילנה, וב-1947 הובא מאופנבאך לגניו-יורק, ושם
 הוא מהווה חלק מהמחלקה לפולקלור של הארכיון הווילנאי של ייו"א. ברם, זהו רק
 חלק אחד מהחומר העצום, שהמשלחת הספיקה לכנס. מה אירע למוצגים האתנוגרפיים
 והמוזיאליים? אם לא פוזרו והושמדו בעת המלחמה, הרי הם מצויים אי שם בברית-
 המועצות.

פרוטוקול 1

זהו, כנראה, הפרוטוקול הראשון שנשתמר — של התייעצות שנערכה בפטרבורג בימים
 ה-24 וה-25 במארס 1912. הוא מכיל שמונה עמודים בפורמאט גדול, ואינו שלם. ההתייע-
 צות נקראה על-ידי אנ־סקי, ואליה הוזמנו: מפטרבורג — א' ברוידא, מ' וינאוור, ס' וינר,
 יולי הסן, שאול גינזבורג, ח"ד גורביץ', א' אידלסון, שמעון דובנוב, ו' יוכלסון, י"ל קצנ-
 לסון, מ' קולישר, ד' פאסמאניק, ל' סאָו, ג' סליוזברג, מ' סולוביצ'יק, מ' סירקין, י' צינברג,
 ש' טשרניחובסקי ולב שטרנברג; ממוסקבה — ד"ר ס' בארמאל, רבה של מוסקבה י'
 מוזא"ה, פנתס מארק, א' אלקינד ויואל אנגל; מקייב — הבארון ולאדימיר גינצבורג, מ'
 מאזור וי' מאחובר; מאודסה — מנדלי, ח"ב ביאליק, יוסף קלונזר וי"ח רבניצקי; מווא-
 רשה — י' דינוון, י"ל פרץ, נ' פרילוצקי והלל צייטלין; מניילואבטגראד — ד"ר ס'
 וייסנברג. ליו"ר ההתייעצות נבחר מ' קולישר ולמזכיר — ל' רוונגרט. ברכות ומכתבי
 התנצלות על היעדרות הגיעו מאת הבארון גינצבורג, ביאליק, מנדלי, דינוון, הרב מאז"ה,
 מאזור, מאחובר, אלקינד, פרילוצקי וצייטלין. מאנשי פטרבורג לא יכלו להשתתף מסיבות
 אישיות פאסמאניק, סליוזברג וקצנלסון. ובכן לא כל המוזמנים הגיעו, והשתתפו באותה
 התייעצות 17 אישים.

את ההרצאה העיקרית השמיע, כמוכון, אנ־סקי. כדאי להביא חלק ניכר מנאומו, מכיוון
 שממנו למדים אנו על הקשיים שנתקל בהם בצעדים הראשונים שעשה כדי לעניין את
 אנשי הצמרת של הציבור היהודי בתכנית המשלחת ולמען השגת האמצעים למימונה.

impetus to expand geog./scholarly scope came from
Shtenberg

Harkavy suggested to name

"קודם-כל פניתי — אמר אני-סקי — אל החברה ההיסטורית-אתנוגרפית! הוועד גילה עניין רב בתכנית, אבל מחמת מצבו הכספי הדחוק לא יכול ליטול על עצמו את המשימה להגשימה. אחרי כן יצאתי למוסקבה ולקייב. באסיפה בביתו של מ' מאנדלשטאם ז"ל בקייב באה לידי גילוי אהדה חמה ליעדיה של המשלחת, אולם נקבע כי מבחינה כספית אין הם בני-ביצוע. במוסקבה התעניין במשלחת ב"א הרכבי; הוא קרא להתייעצות בביתו, אך זו לא הביאה לתוצאות מעשיות.

"בשובי חזרה לפטרבורג קיימתי בעניין זה שיחה עם לב שטרנברג וז' יוכלסון, שביקר שם באותו זמן. שניהם הביעו את הדעה, שלמען הצלחתו של העניין יש להעמידו על בסיס רחב יותר ולהציע את המשימה לחקור את תחום המושב כולו, לא רק מבחינה אתנוגרפית, אלא גם מבחינה אנתרופולוגית. [אני-סקי חשב באותו זמן רק על גוברניה אחת וקיווה לקבל לשם כך 5,000 רובלים...] באותה שיחה הוכן תקציב משוער בסך של 30,000 רובלים. יוכלסון הבטיח שאפשר יהיה לעניין בנושא זה נדבנים יהודים מחוץ-לארץ. נסעתי שוב למוסקבה, ובה כונסה אסיפה בהשתתפותם של הרכבי, בארמאל, מארק, ביילין ואחרים. הוחלט שמוסקבה מקבלת על עצמה את היוזמה ותשתדל להשיג את השליש הראשון של הסכום המבוקש (10,000 ר') וכי עוד 20,000 יתנו פטרבורג וקייב. ברם, לא נערכה כל מגבית [באותה אסיפה]. כעבור זמן מה נסעתי לקייב ופניתי אל קבוצה אחרת, שמתוכה נענו ליזמתי בחמימות יתרה האדונים מאזור ומאחובר. הם הצביעו על כך, שבקייב אפשר לצפות ליחס רציני למשימה תרבותית-מדעית כה רחבה, בעיקר מצדו של הבארון ו[לאדימיר] ה' גינצבורג, שהציגוני לפניו. הבארון האזין לתכנית בתשומת לב מרובה והבטיח את תמיכתו המוסרית והחומרית. מקייב נסעתי לבאקו; בה תרמו כמה אישים סכום של 1,000 ר', והבטיחו תמיכה רבה יותר. תוך זמן קצר נסעתי שוב למוסקבה, ובה כונסה אסיפה גדולה בהשתתפותו של הבארון, ו' גינצ-בורג, ששהה באותו זמן בעיר. באותה אסיפה הוחלט לאסוף את הסכום שנקבע למוסקבה ולסנף את המשלחת לחברה להפצת מידע של אמת על היהודים.⁴ לפי הצעתו של ב' [!]

הבארון הוראצי אוסיפוביץ' גינצבורג. בנובמבר 1911 נסעתי לקייב ושם אחרי שיחה עם הבארון גינצבורג... הוא הצהיר שהוא ישיג 10,000 ר' לצורך המשלחת. בעת ביקור שני אצל הבארון, בפברואר של שנה זו, התברר שאת 10,000 הר' הוא הקצה מאמצעיו הפרטיים ויעץ להתחיל מיד בעבודה, שכן כך ייקל לעניין בנושא את החוגים שעל עורתם אפשר לסמוך. בו במקום הקציב הבארון 2,000 ר' לעבודת הכנה ומסרם לידי. אך אני ראיתי הכרח לקרוא עוד לפני ההתחלה להתייעצות של מומחים ובני-סמכא כדי לדון בתכנית ובאופיה של המשלחת מבחינה מדעית ומעשית.⁵

אחרי הדו"ח של אני-סקי התפתח ויכוח ער, שהשתתפו בו כמעט כל הנוכחים. אשר לשיטת העבודה של המשלחת, הביע דובנוב את דעתו בעד שיטה סטאציונרית

4 החברה נוסדה ב-1906 במוסקבה בהשתתפותו של ב' הרכבי. היא ערכה הרצאות פומביות ופרסמה ספרים, בין השאר מאת פ' מארק על תולדות ההשכלה ברוסיה (ברוסית), 1909.

5 פרוטוקול, עמ' 3-4.

וקולקטיבית, זאת אומרת בעד עבודה ממושכת ועקשנית במקום, שיש למשוך אליה כוהות של האינטליגנציה המקומית. מטעם זה על המשלחת לשאת אופי של מוסד קבע. אשר למעמדה החוקי, כדי שלא להיתקל בקשיים מצד המינהל המקומי, הריהו סבור שאפשר יהיה להשיג זאת בעזרת המלצה מטעם איזה מוסד מדעי קיסרי.

ויכוח ממושך עוררה השאלה אם על המשלחת לכלול בתכניתה גם את נושא החיים הכלכליים. צינברג התנגד לחקירת החיים הכלכליים, מכיוון שזו עלולה להסיט את המשלחת מיעדה העיקרי. אין סטאטיסטיקות. שתי שנים בוזבוזו על מחקר כלכלי של עיירה אחת בלבד. גם אם דבר זה נחוץ בהחלט, יש לעשות זאת בדרך-אגב, במידה שיהיה בכך כדי להאיר עובדות פולקלוריסטיות ואתנוגרפיות. עמדה מנוגדת לחלוטין לזו של צינברג הביע יובלסון. אי אפשר לוותר על חקירת חיי הכלכלה. הוא סבור שיש לפתוח בחקירת עיירה אחת ויחידה, ורק אחר כך אפשר יהיה לקבוע באיזו מידה חשוב המחקר הכלכלי לעבודתה של המשלחת.

מ' קולישר הרחיק לכת בפרט זה עוד יותר — 'לסלק את חקר חיי הכלכלה משמע לבטל את הכל'. בלי הכרת חיי הכלכלה לא תיתן המשלחת תוצאות בעלות ערך. פ' מארק: אין להיבהל ממשימה זו. גם מאי-אלו תופעות לא-כלכליות אפשר להסיק מסקנות כלכליות. למשל, מרשימות מספר הכפרות שנשתמרו בכמה עיירות, אפשר להרכיב תמונה של המצב החומרי בעיירה היום ובעבר. הוא הדין ביחס למס (ה'קורבקה'), למספר החנויות, לממדי ההגירה וכדו'. ידיעות אלו לא קשה לאסוף. אנגל היה בדעה שמחקר זה אינו לפי כוחותיה של המשלחת ויסיטנה ממשימתה העיקרית. ברוח זו התבטא גם ל' סאון. גם אני-סקי תמך בעדיפות הפולקלור והאתנוגרפיה. אשר להשגת הכרה חוקית, מסר שמשיחתו עם מזכיר החברה הגיאוגרפית הקיסרית, ס' אולדנבורג, התרשם שהחברה לא תסרב לפרוש את אפטרופסתה על המשלחת, ולדבר זה תהיה משמעות פורמאלית בלבד. לצורך ארגונה של המשלחת יש ליסד חברה נפרדת. בהשתתפותו בוויכוח בפעם השנייה קרא דינבוב לצמצום משימתה של המשלחת לכינוס ולרישום פולקלור יהודי בלבד: 'הפולקלור שלנו הוא בלתי-נדלה וכדי לכנסו יש צורך בריכוז כל הכוחות... אם על משימה עצומה זו נוסף עוד אחרות, נגרום נזק לעניין'. השימוש בכוחות מקומיים אינו צריך להיכלל בתכנית העבודה.

מ' סירקין: התפקיד החשוב ביותר הוא להציל את האנדרטות והשרידים החומריים של התרבות הלאומית בתחום הדת ואמנות העם, כלומר של השירה ושל המוסיקה הקשורה בה, של בתי-הכנסת העתיקים ושל בגדי הנשים.

ש' גינצבורג הדגיש את הצורך הדחוף להציל את האנדרטות ההיסטוריות החומריות. הוא סיפר כי בשל איחורו להגיע למוגילנה (פלך מינסק) ביום אחד, נעלם מהפנקס המקומי רישום על שלמה מימון. 'מקור היסטורי יקר-ערך שימש לעטיפת דג-מלוח באיזו חנות' (עמ' 8).

יובלסון זולו מאוד בערך ההיעזרות בכוחות מקומיים. 'אשר לאתנוגרפיה, יתגלו התושבים המקומיים כאותם יועצים-עמי-הארץ עצמם' / כפי שזה קורה עם היועצים בהלכות רפואה.../ (במקום זה נפסק הפרוטוקול)

kerstal debate over collecting statistics on economic life

recume material culture

can one count local intelligentsia

Anskey wanted to coopt Holo/Yid. intelligentsia who were critical
of the Russified Jew. academic circles. Wanted to meet in Vilna.
Voted down

פרוטוקול 2

מהתייעצות של נציגי קבוצות התמיכה במשלחת האתנוגראפית היהודית בקייב, במוסקבה ובפטרבורג... מה-5 במאס 1913, בפטרבורג.

הנוכחים: מקייב — הבארון ו' גינצבורג ומאחור; ממוסקבה — ס' בארמאל (הרב מוא"ה לא בא מסיבות שלא היו תלויות בו). מפטנבורג — מ' קולישר, סליוזברג, בהשתתפותו של אנ-סקי.

ההתייעצות נקראה כדי לפתור את שאלת השגת מעמד חוקי ולקשור את המשלחת עם חברה מדעית מתאימה.

סליוזברג: בתנאים הקיימים קשה להשיג רשיון לחברה חדשה ולא כדאי להשתדל למען הדבר. הוא מציע לסנף את המשלחת לחברה ההיסטורית-אתנוגראפית היהודית הקיימת, כוועדה אוטונומית לחלוטין, שתהיה לה מינהלה עצמאית ותקציב, ותהיה רשאית להוציא באופן עצמאי את הסכומים הנכספים, שנתרמו למטרה זו. הדו"חות הכספיים של הוועדה יוגשו לוועד של החברה ההיסטורית-אתנוגראפית לפרסום יחד עם הדו"חות שלו. אנ-סקי מסכים להצעתו של סליוזברג ומציע שהוועדה האוטונומית של המשלחת תורכב מהנוכחים (וגם הרב מוא"ה) ומאותם 30-35 מומחים (אתנוגראפים, היסטוריונים, מדענים יהודים ועסקני-ציבור) שהוזמנו להתייעצות במאס 1912 (פרוטוקול 1). ראוי שלוועדה תהיה הזכות לצרף אישים אחרים, העשויים להביא תועלת למשלחת. בישיבתה הראשונה של הוועדה יש לבחור בוועד-פועל, שבהרכבו יש להכניס כחברים קבועים את הנוכחים בהתייעצות.

הבארון גינצבורג תומך בהצעות שהובאו. מלבד זאת יש להבטיח לאנ-סקי, כראש המשלחת, את הטיפול הבלעדי בחומר שייאסף, אם לא יותר במשך זמן הטיפול על כך. בארמאל: החברה להפצת מידע של אמת על היהודים, ששיגרה אותו להתייעצות זו, מצפה לכך, שבפרסומים העתידים של המשלחת יירשם שהיא קשורה לה מבחינה ארגונית.

אנ-סקי: מלומדים וסופרים יהודים, עבריים ויידישאים, העשויים לסייע למשלחת, מתייחסים בדעה קדומה מסוימת לארגונים המדעיים היהודיים-רוסיים בפטרבורג. מציע לקרוא לאסיפה של הוועדה העתידה, שאליה יוזמנו נציגי האינטליגנציה העברית והיידי-שאית, לדיון בתכנית ובמצע של המשלחת. רצוי שאסיפה זו תתקיים בוויילנה.

רוב משתתפי ההתייעצות הביעו את דעתם נגד הצעתו של אנ-סקי, בהצביעים על כך, שקשה לכנס אסיפה כזאת, וכן, שהיא תגרום דיחוי בהתחלת עבודתה של הוועדה.

מאחור: באותם המקומות, שיש בהם 'הבראיסטים' ו'ארגוניסטים'... יש לארגן קבוצות, שלפניהן תוצגנה הבעיות העיקריות הקשורות בארגון המשלחת.

בארמאל: אחרי גמר עבודת-הקייץ יש לכנס מדי שנה אסיפה של חברי-הוועדה, כדי לשמוע דו"ח על העבודה ולדון בתקציב ובתכנית לשנה הבאה.

בתגובה על הצעתו של אנ-סקי, שלשם ארגונה של המשלחת הוציא בתודשים שעברו 400 רובל ולתקופה הבאה הוא צופה הוצאות מרובות, החליטה ההתייעצות כי מכיוון שהסכומים המובטחים מפטרבורג וממוסקבה טרם ניתנו, יש לבקש מהקבוצה הקייבית לשלם לאנ-סקי 1,000 ר' וההשבון יוגש ללשכת הוועדה שתוקם.

מאחור: בישיבתה של הקבוצה הקייבית הוחלט, שההוצאות לצורכי המשלחת יכוסו בשיעורים שווים על-ידי קייב, מוסקבה ופטרבורג.

אנ-סקי: על המזכירות להימצא בקייב או בוויילנה.

הבארון גינצבורג: יש להבחין בין בעיות עקרוניות, תיאורטיות, המחייבות החלטה באסיפה הכללית, ובין בעיות טכניות, שיכולים לפתור משתתפי המשלחת בעצמם. פה אחד מתקבלת הצעתו לבחור במ' קולישר כביו"ר זמני. כן נתקבלו פה אחד ההחלטות הבאות:

1. המשלחת תארגן כוועדה אוטונומית ליד החברה ההיסטורית-אתנוגראפית היהודית ותקיים מינהלה וחשבונאות עצמאיות משלה;
 2. לוועדה יוזמנו האישים, שהוזמנו להתייעצות ב-1912 [ה'24 וה'25 במאס] וכל מי שיוכל להביא תועלת;
 3. ללשכת הוועדה יצטרפו, מלבד האישים שנבחרו, נציגים קבועים מקייב, מוסקבה ופטרבורג;
 4. מדי שנה, בתום עבודת-הקייץ, תכונס אסיפה כללית;
 5. הפרסומים של המשלחת ישאו את הכותרת: 'חומר המשלחת האתנוגראפית היהודית ע"ש הבארון הוראץ גינצבורג, ויצוין שהוועדה מסונפת לחברה ההיסטורית-אתנוגראפית ומאורגנת בהשתתפותה של החברה להפצת מידע של אמת על היהודים' במוסקבה;
 6. לאנ-סקי תובטח הזכות הבלעדית לעבד לצורך פרסום את החומר שייאסף במשך תקופה מסוימת, הדרושה למילוי המשימה;
 7. לשלם לאנ-סקי מקדמה של 1,000 ר' להוצאות שוטפות;
 8. לפנות לחברה ההיסטורית-אתנוגראפית בבקשה שתקבל את ההלטת ההתייעצות ותיגש לארגון הוועדה.
- היו"ר המזכיר

פרוטוקול 3

מישיבת הקבוצה הקייבית של המשלחת האתנוגראפית היהודית ע"ש הבארון הוראצי גינצבורג' מה-24 בנובמבר 1913.

המשתתפים: א' ברודסקי, ג' ביכווסקי, הבארון ו' גינצבורג (יו"ר), מ' הלפרין (סגן יו"ר), מ' זייצב, ו' קלברין, מ' מאזור, ד' מרגולין, מאחור (מזכיר), ש' רפפורט (אנ-סקי), ע' רובינצ'וק ונ' סירקין. נקראים שני הפרוטוקולים הקודמים.

6 הפרסום המודפס היחיד של המשלחת הוא: דאס יודישע עטנאגראפישע פראגראם, ערשטער טייל דער מענטש, פעטראגראד התרע"ה (1914), שחובר ע"י ש' אנ-סקי יחד עם קבוצה של תלמידי האקדמיה היהודית בפטרוגראד: ש' וינשטיין, יודיצקי, ש' לוקשין, י' לוריא, י' גאוסוחין, פיקנגור, י' קימלמאן, י' רברבי, א' רכטמאן, ש' שרייאר. בעריכתו של ל"י שטרנברג. החלק השני של הפרסום, שכבר היה מוכן בכתב-יד, לא הופיע מחמת המלחמה שפרצה. (על ש' אנ-סקי איש הפולקלור, ובכלל זה גם על המשלחת, ראה מאמרו של י' שאצקי ב'וויטעבסק אמאל', עמ' 263-274, המערכת.)

Ansley singles out hasidic tales & legends as sweet means of conveying Jewish artistic & ethical values to ... non-Jews!

הבארון גינצבורג: 'החברה ההיסטורית-אתנוגרפית' נתנה את הסכמתה להצעת ההתיי-
 עצות מה-5 במארס, שנה זו, בתנאי שבהרכב הוועדה שתנהל את המשלחת ייכללו, מלבד
 חברי החברה מפרטבורג, מוסקבה וקייב, גם שני חברים (נוספים) של החברה.
אנ-סקי: מוסר דו"ח על מהלך העבודה אחרי ההתייעצות האחרונה. הסיכומים מפרטבורג
 ומוסקבה הגיעו באיחור, ולכן יכלה המשלחת להתחיל בעבודתה לא ב-1 באפריל [1913],
 כפי שהיה צריך להיות, אלא בתחילת יוני. במשלחת נסעו ארבעה אנשים: אנ-סקי, ראש
 המשלחת, שלמה יודובין (צלם), י' פיקנגור (מוכיר), ז' קיסלהוף (ממונה על הנושא
 המוסיקאלי). במהלך העבודה מסרו קיסלהוף ופיקנגור את מקומם לאחרים. העבודה התנהלה
 ללא הפסקה עד ה-20 בספטמבר. אחרי-כן המשיך בעבודה, וממשיך עד כה במקומות
 שבשנה הקודמת לא נחקרו דיים, המוכיר — א' רכטמאן, במשך ארבעת החודשים ביקרה
 המשלחת ב-37 נקודות (ערים ועיירות), 23 בגוברניה הוולגית ו-14 בפודולית. השנה
 היתה העבודה מגוונת יותר מבשנה שעברה. מלבד חומר אתנוגרפי ופולקלוריסטי נאספו
 תעודות רבות בעלות ערך היסטורי, כתבי-יד עתיקים, ונעשו תמציות מפנקסים. במשך
 הזמן כונסו כ-600 מעשיות, אגדות, מסורות וסיפורים, וכ-400 שירים; נרשמו כ-300
 'שירים ללא מלים' ועבודות אתנוגרפיות רבות. נעשו 640 תצלומים ותמציות מ-63
 פנקסים; נרכשו כמה מאות תעודות מארכיונים פולניים, של אצילים, של קהילות ופרטיים,
 כ-300 מוצגים מוזיאליים, ובהם עד 30 כתבי-יד עתיקים וספרים נדירים, וכו'. המרצה
 תיאר את אופיו של החומר שנאסף, והצביע על ערכו הרב, האתנוגרפי, ההיסטורי,
 האמנותי והלאומי.

מאחור: באיזו מידה יכול החומר לשמש כאמצעי לאפשר לעמים אחרים להכיר את
 מהותה של היהדות ואת אופיים האמיתי של היהודים ?

אנ-סקי: במעשיות ובאגדות החסידיות, ולא רק בהן, יש פנינים רבות של יצירה אמנותית
 ושל מוסר נעלה. זה יכול לשמש כחומר טוב ביותר לאפשר ללא-יהודים היכרות עם מהות
 היהדות, והחסידות בפרט. הוא הציג אגב זאת כמה דוגמאות בולטות (איגן בפרוטוקול).
הבארון גינצבורג: מוסר לנאספים על המצב הכספי: במשך כל הזמן נכנסו לקופה הקייבית
 של המשלחת 12,075 רובלים, מזה 1,075 מריגה. לקופה הפטרבורגית נכנסו מהתורמים
 של פטרבורג, מוסקבה ובאקו 4,000 ר'. מסכומים אלו הוצאו במשך שתי השנים עד
 15,000 ר'. על עבודות ההכנה ומשלחת נסיונית הוצאו בשנת 1912 קרוב ל-6,000 ר'; על
 עבודות ההכנה למשלחת 1913 ועל המשלחת עצמה באותה שנה — קרוב ל-9,000 ר', מזה
 באו 4,000 מקייב ו-5,000 מכל שאר המקומות. היתרה נמצאת בקופה הקייבית. חייבים
 לדאוג למציאת אמצעים כדי להמשיך בפעולת המשלחת.

אנ-סקי: מחמת עניינים יהודיים כלליים מסוימים לא היתה לו אפשרות לחבר חשבון
 מדויק, ולפיכך הוא מוסר חשבון כספי משוער במספרים כלליים; מהם יוצא שהוצאות
 היו פחותות ב-3,000 ר' משנקבע בתקציב לשנת 1913.

הלפרין: אני תמה על הדיספרופורציה בין הכספים שהוכנסו מקייב מצד אחד, ומפטרבורג
 ומוסקבה, מצד שני.

הבארון גינצבורג: ההיענות של מוסקבה ופטרבורג היתה עד כה, למרבה הצער, מועטת
 מאוד.

אנ-סקי: העניין והנכונות להקריב לטובת הדבר באו לידי ביטוי ברור. למרבה האסון
 עסוקים האנשים, שהתחייבו לאסוף כספים, בעניינים יהודיים דחופים אחרים (הכוונה,
 מסתמא, למשפט ביליס) ולא מצאו רגע פנוי לאסוף כספים בזמן הזה. מוכרחים לפנות
 עכשיו לחברה ההיסטורית-אתנוגרפית בשאלה ברורה, אם בדעתה ליטול על עצמה
 התחייבות להשיג בפטרבורג ובמוסקבה את הכספים הדרושים ללא תנאי, כדי לבוא עם
 המשלחת לתחום-המושב כולו.

הלפרין: בעקבות ההיענות הזעומה של פטרבורג ומוסקבה ייתכן שיהיה הכרח לחסל את
 המפעל כולו.

יו' גפנר: עבודתה של המשלחת, שהביאה חומר כה מעניין ורב-ערך, אסור בשום פנים
 ואופן שתיפסק.

מ' זקש: צריך כבר עכשו לדאוג לעיבוד ולהדפסה, בכמה כרכים, של החומר שהשיגה
 המשלחת בתחומים שונים. אשר לחומר הגולמי, אפשר עוד להכות. האסיפה מסכימה עם
 דעתו של זקש.

ד' מרגולין: מביע הערכה חמה לעבודתה של המשלחת, שהיא בעלת משמעות כה רבה
 ליהודים. מוכרחים להביא את העניין לידי גמר. רצוי שזה יהיה מפעלם של יהודי קייב,
 והחומר ירוכז בקייב. להשלמת העבודה דרושים עוד 30,000 רובלים במשך שלוש שנים.
 סכום זה ניתן לאסוף בקייב. הוא מתחייב להעמיד משכן לרשות המוזיאון. יש להשתדל
 להשיג רשיון. הוא עצמו תורם 900 ר' במשך שלוש שנים.

הלפרין: אי אפשר להשיג את 30,000 הרובלים בקייב בלבד. למען עניין יהודי כללי
 מוכרחים לאסוף לא רק בקייב.

מ' זקש: המוצגים המוזיאליים אינם מספיקים, שיהיה להם ערך מיוחד לקייב. תהיה
 תוצאת הפרסומים אשר תהיה, הם יהוו הישג לא רק לקייב, אלא ליהדות רוסיה כולה.
 עבודת המשלחת חייבת להתרכז בפטרבורג. יש להציג להם אולטימאטום בעניין השגת
 הכסף. בינתיים יש לדאוג לסיום העבודה בשטחים הדרומיים-מערביים (הגוברניות של
 וולין, פודוליה וקייב).

הבארון גינצבורג: אין צורך לפנות לפטרבורג ולמוסקבה באולטימאטום, אלא להזכירם
 בעקשנות את הבטחתם.

מאחור: צריך להגביר את העבודה בקייב ולפנות לחוג מורחב של אנשים.
 ע' רובינצ'וק מוסר רשימה משוערת של אנשים, שאפשר להציע להם שיתרמו.

הבארון גינצבורג: מוזמן את הנוכחים להדר, שבו נמצאים זמנית החומר והמוציגים
 המוזיאליים והתצלומים. אנ-סקי גותן הסברים מדויקים. לבסוף נתקבלו ההחלטות
 דלקמן:

1. לפנות לפטרבורג ולמוסקבה, אל ועדי 'החברה ההיסטורית-אתנוגרפית' והחברה
 להפצת מידע של אמת על היהודים, להעמידם על השיבות עבודת המשלחת, לבקש
 מהם לאסוף תוך השבועיים הקרובים את הסכומים שהובטחו, וכך לאפשר את גמר
 העבודה.

2. להגביר את העבודה בקייב עצמה ולשלוח מכתבים אל אישים, היכולים להשתתף
 בתרומה;

1st meeting of Kiew branch since 1913

chance to pick up again

historic centers

3. ללא תלות ביחסן של הקבוצות הפטרבורגית והמוסקבאית לגורלה של המשלחת יש לסיים את העבודה בגוברניות הדרומיות-מערביות.

פרוטוקול 4

מישיבת הקבוצה הקייבית לשיתוף פעולה עם המשלחת האתנוגרפית ע"ש הבארון הוראצי אוסיפוביץ' גינצבורג, מה-30 באפריל 1916, בביתו של מ' מאזור המשתתפים: הבארון ו' גינצבורג (יו"ר), אנ"סקי, מ' ברודסקי, ג' ביהובסקי, מ' הלפרין, יו' גפנר, א' גולדנברג, מ' מאזור, י' מאחובר, ע' רובינצ'וק.

הבארון גינצבורג: במשך הזמן מאז ההתייעצות ב-1913 בפטרבורג (פרוטוקול 2), שבה השתתפו הוא ומחברו כנציגי הקבוצה הקייבית, ואשר בה הוחלט לסנף את המשלחת לחברה ההיסטורית-אתנוגרפית, לא היתה עד היום אפשרות לכנס את הקבוצה הקייבית. עבודת המשלחת נעצרה מחמת מאורעות המלחמה. מלבד חוסר האפשרות להמשיך בתנאים הקיימים בעבודה, היה אנ"סקי עסוק במשך כל השנה בעזרה לאוכלוסייה היהודית של גאליציה. כעת השתפרו התנאים מאוד. המלחמה המתמשכת הציבה בעת ובעונה אחת עם הצרכים לעזרה חומרית משימה בעלת אופי תרבותי. אחת המשימות היא לשמר את אוצרות התרבות הלאומיים המצויים במקומות שצפויה להם סכנה מחמת המלחמה. לבסוף הצביע על המשימה הדחופה להכניס קודם כול סדר בחומר העצום, שהמשלחת אספה, ולהכין לדפוס עשרות כרכים של מעשיות, אגדות וכו'. הכרח לעסוק מיד בארגון השימור של האוצרות הלאומיים והשרידים הנמצאים בעיקר בבתי-הכנסת שבשטחי הפעולות המלחמתיות. בו בזמן על הקבוצה להביע דעתה בדבר היחסים שנתהוו בין המשלחת לבין החברה ההיסטורית-אתנוגרפית.

אנ"סקי: חובה ליחס ערך מיוחד לשמירה על האוצרות ההיסטוריים והאתנוגרפיים בשטחים הדרומיים-מערביים, מכיוון שבשטחים ההם התרחשו המאורעות החשובים ביותר בתולדות היהודים ב-300 השנים האחרונות (ועד ארבע הארצות, תנועת שבת-צבי, השחיטות של חמלניצקי, החסידות, תנועת ההידאמאקים וכו').

ג' ביהובסקי מסכים עם הצעותיו של הבארון גינצבורג. יש לגבות את הסכומים החסרים מההתרמה הראשונה. אם יחסר כסף, יש לערוך התרמה שנייה.

יו' גפנר: אם כי הוא מטיל ספק ביכולתה של הקבוצה הקייבית לבצע בכוחות עצמה משימה עצומה כזאת, הוא סבור שאפילו באמצעים הקיימים יש לגשת מיד לעבודה.

מאחובר: שאלת הצלחתם של האוצרות נדונה ביזמתו של אנ"סקי ביצע הקייבי למען קרבנות המלחמה; זה גילה יחס חם לעניין והבטיח לסייע בנסיונו, בקשריו, ולהקצות ככל שאפשר למטרה זו 600 ר' לחודש. צריך לבקש מאנ"סקי, שיתמסר כולו לעיבוד התומך (נתקבל פה אחד), לארגן מכוון של מייפיי-הכות, שיבקר במקומות הנתונים בסכנת המלחמה, ולהוציא משם את המוצגים שניצלו וכן להקצות את האמצעים הכספיים הדרושים.

הלפרין: גם מוסקבה ופטרבורג חייבות להשתתף חומרית בכך.

הבארון גינצבורג: פטרבורג נטלה על עצמה לממש מטרה זו בחזית המערבית והקצתה 3,000 ר'. החברה ההיסטורית-אתנוגרפית ניגשה לארגן מוזיאון יהודי בפטרבורג.

מ' ברודסקי: הבעיה היא יהודית כללית, ובפתרונה חייבים להשתתף גם קיבוצים יהודיים בארצות אחרות, מכיוון שלביצוע המשימה בכל היקפה יידרשו לא פחות מ-500,000 רובלים. אבל הוא בעד המשכת העבודה באמצעים הקיימים.

מהמשך הוויכוח התברר, שלמען איסוף חומר נוסף יש צורך בזמן הקרוב ב-3,000 ר'. ולמען ריכוז האנדרטות היהודיות בדרום-המערב — עד 6,000 ר' בשלושת החודשים הקרובים. את הסכום הראשון יהיה צריך לכסות מהתרומות שלא שולמו בהתרמה הראשו-נה. את הסכום השני יהיה צריך להשיג על-ידי התרמה עצמאית במקום. תרמו: הבארון גינצבורג — 2,000, ברודסקי — 1,000, גפנר — 600, רובינצ'וק — 100, ביהובסקי — 50. הבארון גינצבורג מתבקש ליטול על עצמו לאסוף את הסכום החסר.

זהו הפרוטוקול האחרון שהשתמר מן ההתייעצויות בעניין משלחת אנ"סקי המפורסמת. אם התקיימו עוד ישיבות, לא נותרו מהן עד היום כל עקבות. אולי יכולים הארכיונים בברית-המועצות לתת תשובה על שאלתנו.

קרוב לוודאי שפעילותה של המשלחת נפסקה מחמת הקרבות בחזיתות, שהתנהלו בשטחים הגיאוגרפיים ששימשו נושא להתעניינותה, והיא לא חודשה עוד. שמונה חודשים אחרי ההתייעצות בקייב פרצה מהפכת פברואר, ואנ"סקי התמסר בלב ונפש לעשייה הפוליטית של מפלגתו — מפלגת ס"ר. עניינים אחרים, הן כלליים, הן יהודיים, התייצבו במרכז החיים של יהדות רוסיה.

7 גורל החומר של המשלחת, שהיה ברשות החברה ההיסטורית-אתנוגרפית בפטרבורג, מן הסתם דומה לגורל האוספים של החברה, שהועברו לקייב, ל'מכון לתרבות יהודית פרולטארית'. כידוע, לא האריך 'המכון' ימים. בשנת 1936 חיסל הנקו"ד את המכון על כל מחלקותיו. חשובי העסקים של 'המכון', והפרופ' ליברברג, ומאקס עריק בראשם נעצרו. ליברברג הוצא להורג בירייה; עריק הוגלה בשנת 1936 למחנה ושם מת. את מקומו של 'המכון' המסועף תופסת 'הלשכה לחקר הספרות היהודית הסובייטית, השפה והפולקלור', שהיא מוסד מדולדל. בעת כיבושה של קייב גילו הנאצים מקומות מחבוא שבהם הסתיר הנקו"ד בזמנו את אוצרות התרבות המוחרמים של 'המכון', והעבירו לגרמניה (המבצע של 'האינזאק-שטאב של רוזנברג'). כפי שהוזכר לעיל, נמצאו הדברים אחרי המלחמה באופנבאך ונשלחו בחזרה לבעליהם החוקיים. השלטון הסובייטי לא גילה מעולם רשמית מה קיבלה ברית-המועצות בחזרה מאוצרות התרבות היהודיים. רב הספק אם אמנם נמסרו אוצרות אלו לידי אותה מיטת-סדום מחודשת של התרבות היהודית הסובייטית, אותה 'לשכה' אשר בשנת 1949, בעת שהחלו הפרעות בתרבות היהודית בברית-המועצות, חוסלו אנשיה גם הם באכזריות. 'בלילות הם הוכרחו [אותם מתי-מספר מעובדי 'הלשכה' מלפני המלחמה, שניצלו] לסייע במו ידיהם להעמיס את האוצרות המוחרמים על משאיות מכוסות. אחרי-כך נאלצו לעלות על ערימות הספרים ולנסוע אתן אל "פצ'רסקייה לאוורי" הידועות, ולכיכר קונטראקטוב. כאן עליהם להשלים תחת עינם הפקות של סוכני-בולשת את שליחותם המכאיבה; להשליך את השארית המסכנה של הרכוש הרוחני היהודי לתוך מרתפי ה"פצ'רסקייה לאוורי" העתיקים ומבוכיה של האקאדמיה האוקראינית למדעים מימי-הביניים. (אסתר רוזנטל-שניידרמן, אויף וועגן און אומוועגן, ב, תל-אביב 1978, עמ' 259, 261, 273, 282-284, 285-288; המהדורה העברית: נפתולי דרכים, תל-אביב תש"ל.)

* עם הבאת המאמר לדפוס, הגיעו למערכת 'גלעד' קטעי יומנו של אנ"סקי מתקופת פעילותה של המשלחת, והם יפורסמו בנפרד.

נספחים

מלבד הפרוטוקולים נשתמך הומר נוסף על המשלחת האתנוגרפית: תכניות עבודה ותקציבים פרלימינאריים. אנו מגישים אותם כאן כנספחים לפרוטוקולים. הם חשובים, מכיוון שהם מורידים אותנו ממרומי הוויכוחים העיוניים אל הקרקע, ומראים כיצד עבדה המשלחת למעשה. הם משקפים את התנאים החומריים והטכניים באותה תקופה בכלל ואצל היהודים בפרט.

נספח 1

תכנית לפעולת 'המשלחת האתנוגרפית היהודית' על שם הארון הוראצי א' גינצבורג

מתוכנן לחקור בעשר גוברניות של תחום-המושב (בלי מלכות-פולין) 250 נקודות בערך, המעניינות ביותר מנקודת מבט אתנוגרפית, היסטורית או של ההווי: לאסוף כל חומר אפשרי ועובדות בתחום האתנוגרפיה והפולקלור, תעודות היסטוריות ומסורות, חפצים למען המוזיאון ההיסטורי-אתנוגרפי, להכין רישומים מוקלטים של ניגונים, תצלומים של בתי-כנסת, מצבות, בניינים היסטוריים... של יצירות אמנות וקישוטים, של טיפוסים, תמונות-הווי, פועלים יהודים בעת מלאכתם; לצלם סרטים של תמונות מהחיים הדתיים ומן ההווי. את המידע לאסוף אישית לפי שאלונים על אודות המצב הכלכלי, ההגירה, המצב התברואתי של האוכלוסייה; לערוך גם מדירות אנתרופומטריות.

צפוי שבמשלחת ישתתפו האישים הבאים:

1. ראש המשלחת — ינהל את כל העבודות של המשלחת, את איסוף החומר האתנוגרפי והחפצים המיועדים למוזיאון ואת איסוף הידיעות לפי התכניות;
 2. 'משתתף' — ינהל במיוחד את הרישומים המוסיקאליים במכונת ההקלטה ואת המדידות האנתרופומטריות;
 3. מומחים בתעסוקה ארעית: אתנוגרפים, היסטוריונים, רשמים, שיסייעו במשך 2-4 שבועות בהוראותיהם לעבודת המשלחת. הסכימו להשתתף במשלחת: ח"נ ביאליק, ד"ר ויסנברג, האמן פאסטרנאק, ל' שטיינברג, י' אנגל, ואחרים;
 4. מקליט מומחה;
 5. מבין המשתתפים המקומיים בכל נקודה ועוד אחד לכל הנחיה אפשרית ולעבודת רישום;
 6. נוסף על הרישומים לעיל יצורפו לעבודה עוד: מזכיר קבוע, שיימצא בנקודה מסוימת ליד לשכת המשלחת שאליה יישלח החומר והחפצים. חובותיו של המזכיר תהינה: לנהל את ההתכתבות עם הנקודות, שהמשלחת מתכוננת לבקר, להמציא את המידע הדרוש למשלחת ולארגון השולח אותה, לנהל את רישום החומר, ועוד;
 7. צלם שני, שיפתח, ירטש וימין את התצלומים.
- על עבודת המשלחת להתנהל לפי התכנית דלקמן:
- לפי תנוי, שיוכן מראש, יצוינו בכל שבוע שתי הנקודות הקרובות. המשלחת תיסע אל החשובות יותר מהן. על פי דוגמת המשלחת [הקודמת] הנסיונית, יש לבוא מיד למקום ולהתקשר עם היהודים המטכילים, בעיקר עם המורים, ולהתייעץ עמם בדבר הכנת תכנית

centrality of the photographer

עבודה. מקבלים את האנשים המסוגלים להמציא ידיעות וחומר, מסמנים את הבניינים והעצמים הראויים לתשומת לב, וכו'. אחרי זה ניגשים המשתתפים לעבודה, אגב הזמנתו של אחד הנכבדים לשתף פעולה. יש לבוא לכל נקודה ביום הראשון בבוקר. ביום השלישי צריכים ראש המשלחת והצלם, שהספיק במשך היומיים להכין את הצילומים החשובים במיוחד, לנסוע לנקודה השנייה, בשעה ששאר המשתתפים ממשיכים לעבוד בנקודה הראשונה. בארגון במשך יום אחד את העבודה במקום השני ולאחר מתן הוראות לצלם בדבר העצמים שיש לצלם, חוזר ראש המשלחת לנקודה הראשונה, ולהמשיך העבודה בנקודה השנייה נוסע אחד המשתתפים. אחרי סיימו את העבודה בנקודה השנייה, חוזר הצלם לנקודה הראשונה כדי להשלים את העבודה.

במוצאי השבת או ביום הראשון בבוקר יסעו ראש המשלחת והצלם לנקודה חדשה. אחד המשתתפים ומשתתף ארעי נשארים בנקודה הראשונה והשנייה כדי לסיים את העבודות, וכעבור יום מגיעים גם הם לנקודה השלישית. באופן כזה יהיה אפשר לעבד בשבוע אחד, ללא מאמץ מיוחד, שתי נקודות, ואגב זאת תתנהל העבודה בכל נקודה במשך כל השבוע. יש להתחשב בכך, שלפעמים, אם יתברר שהנקודות הן בעלות חשיבות פחותה, אפשר יהיה לבקר בשבוע אחד בשלוש נקודות. בכל מקום תאורגן קבוצה מקומית שתמשיך באיסוף החומר אחרי עזיבתה של המשלחת ותעמוד בקשר ישיר עם הלשכה הקבועה.

בניהול עבודה שיטתית במשך 7 חודשים (מה-1 במאי עד ה-1 בנובמבר), משמע 30 שבועות, תוכל המשלחת לבקר במשך הזמן ב-60 נקודות. במשך חמשת חודשי החורף יוכל ראש המשלחת או סגנו, יחד עם הצלם, לבקר ב-15-17 נקודות, בערים גדולות בעיקר, ולעסוק באורח מקביל לעבודת המשלחת בעיבוד החומר, וכן אם יתברר שרצוי הדבר, להציג לפני הציבור בהרצאות את עבודת המשלחת. כך אפשר להניח כי במשך שלוש שנים יהיה אפשר לבקר 225-230 נקודות, ויחד עם הקודמות יגיע מספרן ל-250. בו בזמן יש לארגן את איסוף החומר על-ידי כוחות מקומיים באותן הנקודות שהמשלחת לא תבקר בהן.

3-yr plan to cover 250 places

1 May - 1 Nov: busy season, visiting 2 places/week

winter - only 15-17 places, mostly cities

(15)

'משלחת אני-סקי' בשנים 1912-1916

נספח 3

הוצאות פרלימינאריות למשלחת, 1913-1914

		1. נסיעות למקומות העבודה וחזרה של כל העובדים. בזה כלולות גם נסיעות העובדים הזמניים של המשלחת, לפי 400 ר' לשנה
ר' 800	ר' 400	שנה אחת (שבעה חדשים) נסיעות מנקודה לנקודה (בסוסים בעיקר) 8 פעמים בחודש ל-4 אנשים ו-12 פעמים לאחד (הצלם), לפי 3-3.5 ר' בממוצע לאיש לנסיעה אחת, ס"ה בחודש 150 רובל.
ר' 1,900	ר' 950	3. החזקת 5 אנשים (מלון, אוכל, ועוד) לפי 2.5 ר' ליום (375 לחודש)
ר' 5,250	ר' 2,625	4. משכורות: לצלם ולעוזרו לפי 50 ר' לחודש (לעוזר 175 ר').
ר' 2,450	ר' 1,225	5. תגמול לאנשים המקומיים בכל נקודה (עבור 3 ימים 15 ר') 4 נקודות בחודש — 60 רובל
ר' 840	ר' 420	6. תשלום בעבור החומר, לשמשים, לשרתים... בבתי-הכנסת, בתי העלמין, ועוד, לפי 12.5 ר' בכל נקודה, ב-8 נקודות — 200 ר' בחודש
ר' 2,800	ר' 1,400	7. חומרי צילום לפי 50 ר' בחודש
ר' 700	ר' 350	8. וואליקי? [ברוסית] 25 ר' בחודש
ר' 350	ר' 175	9. הפצים למוזיאון (בערך לפי 25 ר' בנקודה, ב-100 נקודות) דות
ר' 5,500	ר' 2,750	10. הוצאות ללשכה הקבועה בחודש: שכר-דירה 25 ר', משרדיות — 50 ר', שכר מזכיר 50 ר', לצלם, לפונוגרף 175 ר' לחודש
ר' 2,500	ר' 1,250	11. הוצאות במשך חודשי הקיץ, נסיעות, לשכה, עבודות צי-לום, חומרים וכדומה
ר' 6,000	ר' 3,000	
ר' 29,090	ר' 14,545	בס"ה
ר' 8,646		הוצאות פרלימינאריות
ר' 37,736		ס"ה למשלחת כולה
ר' 22,191		ס"ה לשנת 1913

Phototypes

ישעיה טרונק

(14)

נספח 2

תקציב פרלימינארי של הוצאות המשלחת בשנת 1913

		א. הוצאות צפויות
		1. הכנת התכניות; השלמת התכנית האתנוגרפית; הכנת התכניות — (א) המשפטיות; (ב) ההיסטוריות; (ג) הכלכליות; (ד) לענייני הגירה; (ה) המוסיקאליות; (ו) האמנותיות; (ז) האנתרופולוגיות; (ח) המוויאליות; עיבוד התווי
500	רובל	2. הדפסת התכניות האתנוגרפיות ב-10,000 עותקים, והפרוט ספקטים
800	רובל	3. דיקטאפון ופונוגראף שני
300	"	4. מכונת הסרטה (מכלל)
400	"	5. הוצאות קודמות (מה-15 בינואר עד ה-1 באפריל). הוצאות לארגון אסיפות למען הקמת קרנות ולארגון הלשכה. הוצאות משרדיות, דואר, פיתוח הצילומים ועוד (חשבון מדויק יוגש במועד).
600	"	
2,600	רובל	ס"ה

הערה: התקציבים למשלחת הוכנו כנראה בידי אני-סקי, בכתב ידו. * אין לנו הסבר לאי-דיוקם של הנתונים — המער.

החברה ההיסטורית-אתנוגרפית היהודית
 המחלקה לאתנוגרפיה ופולקלור
 המשלחת האתנוגרפית
 ע"ש הארון הוראצי אוסיפוביץ' גינצבורג
 פטרבורג.....ש191...
 מתבקשים, מלבד לתת תשובות לתכניות [לשאלונים] גם לאסוף ולשלוח את החומר
 דלקמן:

1. מעשיות מקומיות על אודות אירועים שאירעו בעירכם או בסביבה.
 2. מעשיות על יהודים טובים, צדיקים, נסתרים, גאונים או סתם אנשים דגולים.
 3. מעשיות פשוטות על יהודים.
 4. מעשיות לילדים (על רב ורבנית, על בן-מלך וכדומה).
 5. תחינות נשים, תפילות, כמו הדלקת הנרות, הפרשת חלה, תחינה שלאחר ההבדלה (אלוהי אברהם) וכו'.
 6. שירי דת ותפילות שתורגמו ליידיש.
 7. שירים דתיים-לאומיים ושירים לאומיים.
 8. שירי-חג.
 9. שירי מסתורין ומוסר.
 10. שירי בדיחנים וקריינות.
 11. שירים יהודיים ברוסית, בפולנית ובשפות אחרות או במעורב.
 12. שירי ערש.
 13. שירי ילדים, שירי משחק (אגב זאת יש לתאר את המשחק).
 14. שירי אהבה.
 15. שירי חתונה.
 16. שירי טירונים וחיילים.
 17. שירי משפחה (על חי הבית, על חותן וחותנת).
 18. שירי פועלים.
 19. שירים הומוריסטיים וסאטיריים.
 20. שירים פוליטיים וסוציאליים, שירי מהגרים, שירי שמד.
 21. שירים על הטבע.
- (את כל השירים האלו חשוב לשלוח יחד עם הניגונים והתווים, וגם ניגונים בלי מלים).
22. פתגמים, אמרות, ניבים וביטויים (דהיינו, כשבא אורח, אומרים 'שקאָדלי' (סקאָדל) בא, כשמדברים על המת, אומרים: 'שימחל לי).
 23. בדיחות יהודיות טיפוסיות, פירושים סאטיריים של מאמרים בלשון-הקודש, דרושים.
 24. לחשים (עין הרע, 'שושנה' [מחלה של דלקת] * נקע וכו').

* ביידיש: רוזן

25. סגולות ו'תרופות-סבתא'.
26. מנהגים והווי מקומיים (תארו כיצד מתנהלת הכנסת הילד לחדר, דרשה, בר-מצווה, התונה, סיום של מסכת, הכנסת ספר, קבלת בית-אלמן (!) [עלמין?], קבורת המת, קבורת 'שמות' קרועים, וכו').
27. תארו אמונות מקומיות ואמונות תפלות (דהיינו, שהמתים מתפללים בלילה בבית-הכנסת, כשזורקים אחרי משהו [אשפה] זה מוזק לו).
28. נוסחות-תפילה מקומיות.
29. היש אצלכם נוסחות אל-מלא-רחמים מקומיות?
30. מכתבים ישנים, תעודות, כתבי-יד מימים שעברו.
31. כתבו, אילו פנקסים ומאילו שנים ומלאו בכתב.

מן השמות המופיעים בפרוטוקולים *

אידלסון אברהם — תיאורטיקן ציוני, פובליציסט.
 ברוידא אלכסנדר — ספרן בספרייה הקיסרית בפטרבורג.
 גינצבורג ולאדימיר, בארון — בנו של הארון נפתלי הרץ ג' — מצנאט, תמך במפעלים ציבוריים.
 גורביץ' (הורביץ) חיים דב — עיתונאי, השתתף ב'פריינד'.
 גינצבורג שאול — עורך העיתון היומי 'פריינד', היסטוריון היהדות הרוסית.
 הרכבי אלברט (אברהם אליהו) — מזרחן והיסטוריון.
 הסן (גסן) יוליוס — היסטוריון היהדות הרוסית.
 וינאור מקסים — עורך דין, ציר הדומה הרוסית הראשונה (1906), ממייסדי מפלגת ה'קאדטים'.
 וייסברג, ס' — מייליואבטגראד, עו"ד, פעיל ציוני באוקראינה.
 טשרניחובסקי שאול — משורר עברי מפורסם.
 יוכלסון ולאדימיר — חבר 'נארודנאיה ווליה' המהפכנית; אנתרופולוג.
 מארק, פנחס [פסח] — היסטוריון וחוקר פולקלור.
 סולובייצ'יק א"מ — באנקאי.
 סירקין מיכאל — משתתף בפרסום ההיסטורי 'רגסטי אי נאדפיסי'.
 סליוברג ג(ה)גריך — עורך-דין מפורסם ועסקן ציבורי.
 סאָו ליאָפּוֹלד — מדען, אחד העורכים של 'רגסטי אי נאדפיסי'.
 אַלקינד אַרקאדי — אנתרופולוג ואתנוגראף.
 צינברג ישראל — היסטוריון-ספרות ידוע.
 פאסמאניק דניאל — עסקן ציוני ופובליציסט.
 קאצנלסון יהודה ליב (בוקי בן יגלי) — סופר עברי, רופא ומלומד.
 קולישר מיכאל — אתנוגראף והיסטוריון, אחד המייסדים של החברה ההיסטורית-אתנוגרפית היהודית בפטרבורג.
 שטרנברג לב — גורש לסיביר כחבר 'נארודנאיה ווליה', ואח"כ אנתרופולוג ואתנוגראף.

* בפרוטוקולים מופיעים שמות אנשים נוספים, בחלקם ידועי שם ובחלקם אנשים שהמלבה"ד לא יכול לזהותם בוודאות גמורה או שלא מצא עליהם פרטים.

HISTORY IN THE MIRROR OF LITERATURE

YITZHAK KATZENELSON'S "POEM ON SHLOMO ZHELIKHOVSKY"

by YECHIEL SZEINTUCH

"Poem on Shlomo Zhelikhovsky", written in Yiddish, in 1942, is part of Yitzhak Katzenelson's response to the Holocaust. In this central work of his Warsaw ghetto poems, combining faithfulness to historical fact with Kabbalistic-Hassidic material and traditions from the prayerbook and Yiddish literature, the poet contrasts conventionally conceived heroism with the heroism rooted in Judaism demonstrated by his hero.

DOCUMENTS AND SOURCES

THE VOLHYNIA REGIONAL COMMITTEE IN 1700 (Allocation of the Head Tax)

by YOEL RABA

The historical source presented here was copied fifty years ago by Raphael Mahler in the Warsaw "Central Archives for Ancient Documents". The original was destroyed during World War II, and this copy comes from the Mahler Archives now part of the collection of Tel Aviv University's Diaspora Institute.

The document illuminates the history of the head tax and the relations between the authorities, the leaders of Polish Jewry, and the Jewish community as a whole. It also makes possible the addition of many more places to the map of Jewish communities in Poland. After noting the course of the discussions and the participants, the minutes report summaries of decisions taken on the allocation of the head tax. A conspicuous element in the document is the sharp conflict between the larger communities and the others.

Written in the first person by the representative of the Treasury — the commissar — the minutes indicate his decisive role as the person who initiated the conference and undertook to summarize its results.

NEW MATERIAL OF THE "AN-SKI EXPEDITION" (1912–1916)

by ISAIAH TRUNK

The remnants of the archives of the St. Petersburg "Historical-Ethnographic Society" — now located at YIVO in New York — include a list of 162 photographs and 63 photographic "tables" from the work of the "Baron Horace (Naftali Herz) Ginzburg Folkloristic-Ethnographic Expedition" (called the "An-ski Expedition") of 1912–1916.

Five sets of minutes have now been discovered there, and translations from Yiddish and Russian of passages from four of these are here presented. The fifth will appear in Volume 7 of Gal-Ed.

A CONVERSATION BETWEEN REPRESENTATIVES OF THE AMERICAN JEWISH COMMITTEE AND THE POLISH GOVERNMENT-IN-EXILE

by KALMAN NUSSBAUM

In the middle of 1944, Jan Wszelaki, New York representative of the Polish Foreign-Ministry-in-Exile, held some talks with Morris D. Waldman vice-chairman of the executive committee of the American Jewish Committee. The Polish version of the second, conclusive meeting between them, classified as "top secret" by the Poles, reports the matters discussed, and includes the views of the two parties on the future of the Jews after World War II. Waldman stressed the stand of the American Jewish Committee insisting that the rights of Jews everywhere should be secured. Wszelaki minimized the dimensions of the Holocaust and emphasized the importance of the Jews for the rehabilitation of the Polish economy, the pre-eminent position of the Committee in world Jewry, and as an international political force. The minutes also include information on the situation of the Jews in Poland and on Jewish-Polish relations between the two World Wars.